

Pierre Vilar, historiador de Catalunya

L'adéu de Pierre Vilar (Frontinham, Llenguadoc, 1906 – Saint-Palais, País Basc, 2003) significa la pèrdua d'un historiador cabdal del nostre país, que va identificar-se amb Catalunya de seguida que va arribar. Per parlar de la seva figura hem reunit tres persones que el coneixien de prop: Josep M. Muñoz Pujol, Eva Serra i Eulàlia Duran.

El dia 7 d'agost va morir a Saint-Palais, al País Basc francès, el gran historiador Pierre Vilar. Tenia noranta-set anys, i va deixar darrere seu una influent obra, presidida per *Catalunya dins l'Espanya moderna*. EL TEMPS ha reunit tres persones que poden donar un testimoni d'urgència, de primera mà, tant de la seva personalitat com de la seva obra: les historiadores Eulàlia Duran i Eva Serra, i el metge i escriptor Josep M. Muñoz Pujol.

—Potser hauríem de començar pel moment en què Pierre Vilar, ja als anys seixanta, irromp en la historiografia catalana.

EVA SERRA: Va ser una persona molt coneguda en l'àmbit historiogràfic, però també va ser aviat molt popular. I això és un mèrit que cal apuntar al seu editor, Edicions 62. Un llibre com *Catalunya dins l'Espanya moderna*, de quatre volums, que s'exhaureix ràpidament i que ha tingut diverses edicions...

EULÀLIA DURAN: I les seves conferències eren seguides massivament pels estudiants.

E. SERRA: Estic segura que hi va fer molt la introducció del llibre, on Vilar fa un resum de la història de Catalunya que la gent aleshores necessitava. No hi havia res comparable des de Soldevila...

E. DURAN: També va ser molt important pel que fa al mètode: va per-

metre als estudiants un coneixement de metodologia que aquí no existia. Quan vaig començar a traduir el llibre al català, vaig haver de consultar molta gent, i introduir neologismes per termes que no coneixíem.

E. SERRA: Hi ha altres coses importants, també, que va aportar. Vilar va saber recollir tot el que s'havia escrit gairebé fins a ell, i va saber posar-hi ordre: va donar, per exemple, una racionalitat a tot el material que havia publicat Carrera Pujal, que no té Carrera Pujal per ell mateix.

E. DURAN: El Carrera Pujal li donava la indicació d'on eren els documents, per a ell era un punt de referència, però l'ordre, el treia de l'arxiu. Sabia molt bé el que buscava, i Carrera Pujal li donava pistes.

E. SERRA: Ara, potser la primera pregunta que ens hauríem de fer és per què un geògraf es fa historiador.

E. DURAN: Ell mateix ho explica prou bé a la introducció de *Catalunya dins l'Espanya moderna*: quan va arribar a Catalunya, es va posar a parlar amb la gent, i li va interessar el fet nacional.

—El que era molt nou en Vilar era el llenguatge: no tenia res a veure amb un Soldevila o un Vicens, era molt més modern.

E. SERRA: I aquest llenguatge va trobar un públic entre els estudiants que l'anaven a escoltar. En aquell moment, hi ha un predomini de la metodologia marxista, del materialis-

me històric, que es fa necessari per a la gent que fa oposició al règim. A mi, Vilar em va servir molt per fer xerrades de conscienciació política.

JOSEP M. MUNOZ PUJOL: El que és interessant és que Vilar descobreix el país a poc a poc. Primer, el va recórrer a peu, com a geògraf. Però després de descobrir el territori, descobreix les persones. Se les estima, i en vol saber la història política. I és així com ell arriba a la història. Quan torna després de la guerra europea, i retroba els amics i els amors, llavors el seu descobriment s'estendrà a València, gràcies sobretot a l'amistat amb Joan Fuster. I d'aquesta manera, un intel·lectual de la Sorbona, potser jacobí, acaba parlant de la idea de Països Catalans. I aquí és bàsica l'admiració que professava per Joan Fuster: em va dir que era l'home més intel·ligent que havia conegut mai.

E. DURAN: De Fuster, sostenia que el que ell deia no es podia girar mai del revés: que un aforisme fusterià no era reversible. Una altra persona que també el va influir molt en aquest sentit va ser Raimon, que és un dels primers a qui va conèixer, a l'inici dels anys seixanta.

E. SERRA: Al respecte, volia demanar-vos si penseu que ell va identificar el fet nacional a Catalunya, o ja portava el problema plantejat?

—Si hem de fer cas a la seva formació francesa, no sembla probable. Penso que és el seu descobriment d'una realitat com la catalana el que fa que s'interessi per la qüestió.

J. M. MUNOZ PUJOL: Cal tenir en compte que ell era un francès, casat amb una francesa, Gabrielle Berrogain, que va conèixer a Madrid, i que els agradaven molt els toros, la sarsuela... Però ell s'havia trobat molt bé a Catalunya, des de la seva arribada el 1927. Es va allotjar a la Residència d'Estudiants, on es va fer molt amic del poeta mallorquí Miquel Ferrà i del llatí Joan Petit. I aleshores convenç Gabrielle, que treballava a la Casa Velázquez, d'anar a viure a Barcelona. Lloguen una casa al carrer Muntaner. I aquí

JORDI VICENT

La descoberta del Principat i del País Valencià va despertar en Pierre Vilar el sentiment de nació, que més tard explicaria en llibres i xerrades.

J. M. Muñoz Pujol:
**“Em va dir que
 Joan Fuster
 era l'home
 més intel·ligent
 que havia
 conegut mai”**

viuen la proclamació de la República...

E. SERRA: Ah, això és molt important. Se li revela una societat en plena efervescència.

J. M. MUNOZ PUJOL: Venir a Barcelona amb la Gabrielle és un triomf personal seu. Ell fa recerca, i ella està en comissió de serveis a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, classificant la documentació de les guerres napoleòniques. I s'estan aquí fins que esclata la Guerra Civil. El 1947, passat el parèntesi de la Segona Guerra Mun-

GLÒRIA MATAMALA

Els tres protagonistes de la conversa sobre Pierre Vilar reunits per aquest setmanari: d'esquerra a dreta, Josep M. Muñoz Pujol, Eva Serra i Eulàlia Duran. Tots tres coincideixen en la importància del moment en què Vilar va prendre contacte amb Catalunya; l'efervescència social era gran per les circumstàncies polítiques.

dial, tornen a Barcelona. Ell fa classes a l'Institut Francès. I l'Agustí Duran i Sanpere l'acull a casa seva, a ca l'Ardiaca, perquè tingui l'accés més fàcil a la documentació.

E. SERRA: És llavors, Eulàlia, quan vostè coneix els Vilar?

E. DURAN: Sí, el meu primer record d'ells és mirant una processó de Setmana Santa des del balcó de casa.

J. M. MUÑOZ PUJOL: Aleshores ve l'episodi de l'Institut Francès. Es produeix un enfrontament per raons essencialment polítiques amb el di-

rector, Pierre Deffontaines, que era gaullista. I Vilar era un simpatitzant comunista. Això fa que no li renovin el contracte i, el que és pitjor, que al cap d'un temps no li renovin el pasaport. Aleshores ell ha de marxar a França, i la Gabrielle es quedarà encara un temps a Barcelona, copiant-li els documents d'arxiu que necessita.

E. DURAN: Del 1948 endavant, els Vilar venien cada any uns dies, a continuar la feina d'arxiu, fins que el 1962 va publicar la tesi.

E. SERRA: És un fet decisiu que la seva tesi es tradueixi immediatament. Què ho fa?

E. DURAN: Quan va llegir la tesi, en va enviar un exemplar al meu pare. En Max Cahner va dir que la volia editar, i jo em vaig oferir per traduir-la. Vaig fer una prova, perquè jo no havia fet res en català, i l'Artells hi va donar el vistiplau. I així vam començar.

E. SERRA: És una decisió d'una ambició immensa, en l'època. Estem parlant de l'any 1963. La publicació en català de *Catalunya dins l'Espanya moderna* (1964-1968) va signifi-

car un capgirament impressionant en la nostra historiografia.

E. DURAN: I a més a més, era feta des del punt de vista de l'esquerra! Perquè abans només hi havia la visió més dretana de Vicens Vives.

E. SERRA: Com s'hi va relacionar amb Vilar, per a la traducció?

E. DURAN: Jo traduïa un capítol, i li enviava, amb una llista plena de dubtes. I ell m'ho tornava, tot guixat, ple de matisacions i de nous dubtes. A l'estiu, durant tres anys, anava a passar quinze dies a Montero, la seva

Eulàlia Duran:
“Ell era un historiador marxista, i comunista, però del tot heterodox”

Eva Serra:
“Catalunya dins l'Espanya moderna' va capgirar tota la nostra historiografia”

casa del País Basc francès, i treballàvem junts en la traducció.

—L'impacte va ser molt gran. I a ningú no se li escapava el significat polític de l'obra: ni tan sols a Fraga Iribarne, ministre d'Informació del règim...

E. DURAN: Edicions 62 va començar a anar cada any a la Fira de Frankfurt. Un any, en Max Cahner estava expulsat d'Espanya, però igualment hi va anar. La situació era tensa, perquè l'estand de 62 estava al costat dels altres estands espanyols, i tot-hom sabia que el nostre estava "maleït" per l'expulsió d'en Max Cahner. I amb això va venir el ministre, Fraga Iribarne. Va anar directe a mirar els tres volums de *Catalunya dins l'Espanya moderna*, i els va començar a fullejar. Sense poder-se aguantar, va demanar: "¿Y esto, cómo acaba?"

L'altra cosa que vam haver de passar va ser la censura. Hi vaig anar jo, a portar el llibre, perquè sempre era millor que hi anés una dona. El censor va veure el nom, P. Vilar, i va dir: "Ah, el padre Vilar, que pase."

E. SERRA: Tinc la sensació que en Vilar parlava sobretot de política, més que d'història. Vostè, Eulàlia, hi parlava, d'història, amb ell?

E. DURAN: Sí, sobretot quan vaig fer la traducció, i després, quan em va dirigir la tesi. Però és veritat que li interessava sobretot la política. El matrimoni Vilar tenia tres sants: Stalin, Mao i Joan XXIII.

E. SERRA: Però ell no era religiós...

E. DURAN: La seva dona, que era bascofrancesa, era catòlica practicant, i anava a missa. Fins que en un moment determinat va dir que havia renegat de la fe. Però també deia que ho tenia resolt, perquè un avantpassat seu, basc, havia obtingut del papa un document on li garantia que tota la seva família aniria al cel!

E. SERRA: És interessant saber que tots dos venien de famílies on es parlava encara el basc i l'occità.

J. M. MUÑOZ PUJOL: Això feia que Vilar no fos únicament francès, encara que fos sobretot francès. Però també era català, basc i occità.

E. SERRA: I voleu dir que a França se l'ha reconegut prou?

GLORIA MARTANA

—Ell es queixava que el tribunal que li va jutjar la tesi el va felicitar per l'excel·lent tesi regional que havia fet, però que no havien entès allò que estava tan explícit en el subtítol de *Catalunya dins l'Espanya moderna*: "Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals." Això és el que li interessava, a ell, del cas català, explicar com Catalunya havia arribat a ser una nació.

E. SERRA: Això ha passat també a Espanya, on la tesi de Vilar es pren com a model d'història regional, però sense els aspectes estructurals que ell hi donava. Hi ha, per tant, una recepció catalana de Vilar, i una recepció espanyola de Vilar. Per això és tan important la traducció catalana de la tesi. Ara bé, des de Catalunya també hi ha hagut un intent

Eulàlia Duran: "El matrimoni Vilar tenia tres sants: Stalin, Mao i Joan XXIII"

d'espanyolització de Vilar, com posa de relleu el volum que va coordinar Roberto Fernández sobre l'Espanya del segle XVIII. Però, en qüestions molt importants, que no són d'història de Catalunya, com és la polèmica amb Hamilton, penso que a França no se l'ha reconegut prou.

E. DURAN: S'ha de tenir en compte que als congressos internacionals d'història, hi anava tot sol, sense els altres francesos. Ell era un historiadore marxista, i comunista, però del tot heterodox, en tots els aspectes.

E. SERRA: Com una persona del seu nivell intel·lectual va resistir tants anys sense veure-hi, sense poder llegir?

J. M. MUÑOZ PUJOL: Amb la ràdio. Estava absolutament al dia de tot. Podies parlar-li de cinema, de política. I l'11 de setembre, va ser el primer de casa seva a assabentar-se de l'atemptat de les Torres Bessones. Va resistir una ceguesa, durant prop de deu anys, amb paciència i dignitat. No es va deprimir mai. Fa dos anys, va caure i es va trencar el fèmur, i les coses es van complicar. Aquest estiu, el van portar a una residència hospitalitzat, al costat de casa. Allà va recuperar la consciència i va dir: "Vull morir." I es va apagar.

*Josep Maria Muñoz
Historiador i director de 'L'Avenç'*